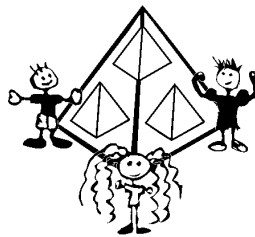

Werken aan woorden

een onderzoek naar woordenschatonderwijs en
woordenschatdidactiek

op OBS de Piramide in Haarlem

Master Special Educational Needs (M SEN)

Fontys Opleidingscentrum Speciale Onderwijszorg

Leerroute: Remedial Teacher

Begeleider: Anne Arbouw

27 juni 2011

Inhoudsopgave

Inhoud	2
Samenvatting	4
Introductie	7
Hoofdstuk 1 Onderzoeksvraag	9
1.1 inleiding	
1.2 probleemstelling	
1.3 onderzoeksvraag	
1.3.1 theoretische deelvragen	
1.3.2 praktische deelvragen	
Hoofdstuk 2 Theoretisch onderzoek	12
2.1 inleiding	
2.2 wat is woordenschatonderwijs	
2.3 hoe leren kinderen woorden	
2.3.1 taalverwerving	
2.3.2 taalverwerving op school	
2.3.3 taalontwikkeling en kennisverwerving	
2.4 hoe leer je woorden effectief aan	
2.4.1 woordenschatdidactiek	
2.4.2 NT2 didactiek	
2.5 hoe moet je woorden selecteren	
2.6 woordenschat in Nederland	
2.7 conclusie	
Hoofdstuk 3 Onderzoeksmethodologie	20
3.1 theoretisch bronnenonderzoek	
3.2 praktijkonderzoek	
3.2.1 methode Taal in Beel	
3.2.2 sterkte-/zwakteanalyse 7 taalmethodes	
3.2.3 toetsscores	
3.2.4 observaties	
3.2.5 gesprekken/interviews	
3.2.6 eerder onderzoek	
3.3 interpretatie en conclusie	
3.4 triangulatie	
3.5 ethiek, validiteit en betrouwbaarheid	
3.6 schema/tijdpad	
Hoofdstuk 4 Data-verzameling en –analyse	25
4.1 kenmerken van de methode Taal in Beeld	
4.2 sterkte-/zwakteanalyse van de methode	
4.3 toetsscores	
4.3.1 methodetoetsen	

4.3.2	Cito Woordenschat	
4.4	observaties	
4.5	interviews/gesprekken	
4.5.1	collega's van groep 4 en 5	
4.5.2	Marianne Verhallen en Josée Coenen	
4.6	analyse eerder woordenschatonderzoek	
Hoofdstuk 5	Data-interpretatie	33
5.1	theorieonderzoek	
5.2	praktijkonderzoek	
5.2.1	de taalmethode	
5.2.2	toetsscores	
5.2.3	observaties en interview op school	
5.2.4	extern deskundigen	
5.2.5	conclusie eerder onderzoek	
5.3	conclusie	
5.4	discussie	
5.5	vervolgonderzoek	
5.6	aanbevelingen	
Hoofdstuk 6	Evaluatie	39
Literatuurlijst		42
Bijlage 1	onderzoekschema/tijdpad	44
Bijlage 2	analyse taalmethodes	45
Bijlage 3	aandachtspunten observatie	46
Bijlage 4	aandachtspunten/vragen interview	47
Bijlage 5	e-mail aan/van externe deskundigen	48
Bijlage 6	suggesties voor woordspelletjes	51

Samenvatting

In woorden ligt onze kennis besloten

Dit praktijkonderzoek heeft zich gericht op het woordenschatonderwijs op de school waar ik werkzaam ben als Remedial Teacher, basisschool De Piramide (locatie Boerhaave) in Haarlem.

Directe aanleiding is de achterblijvende woordenschatontwikkeling bij onze leerlingen en de tegenvallende resultaten op het onderdeel woordenschat van de taaltoetsen van de methode Taal in Beeld.

Directie en managementteam waren al van plan om de komende tijd extra aandacht te besteden aan woordenschat. Vandaar dat ik in overleg met de directie mij heb gericht op het woordenschatonderwijs bij ons op school. Ik hoop met dit onderzoek te komen tot een aantal aanbevelingen richting team en directie ter verbetering van deze resultaten.

Woordenschatontwikkeling is immers zo belangrijk! Het is de basis voor schoolsucces en dat gunnen we alle kinderen.

Theorie

Wat nodig was voor mijn praktijkonderzoek, was een uitgebreide bestudering van bestaande literatuur op dit gebied. Er wordt natuurlijk al meer dan 20 jaar geschreven en gepubliceerd over woordenschatonderwijs en zo zijn er een aantal meningen en visies op zowel woordenschatonderwijs als woordenschatdidactiek. Na heel veel lezen en overwegen heb ik een aantal belangrijke punten daarvan belicht om die vervolgens te toetsen aan onze praktijk.

Wat uit de literatuur duidelijk naar voren komt, is dat woordenschatonderwijs specifieke aandacht nodig heeft, en dat het niet zozeer afhankelijk is van de taalmethode die je hebt op school, maar van de leerkracht en diens vaardigheden. Er is over de didactiek dan ook het nodige geschreven en daar zal onze aandacht zich op moeten richten.

Praktijk

De praktijk bij ons op school heb ik onderzocht door de taalmethode te analyseren en te vergelijken met andere methodes. Verder heb ik de resultaten van groep 4 en 5 over een aantal maanden verzameld en is de geringe woordenschat aangetoond via het afnemen van de Cito M4 en M5. Vervolgens heb ik een aantal woordenschatlessen geobserveerd en heb ik een interview gehouden met de betrokken collega's. Wat betreft de taalmethode Taal in Beeld kan geconcludeerd worden dat er weliswaar in eerste instantie weinig woorden worden aangeboden en dat er minder dan een uur per week besteed wordt aan woordenschatlessen, en vergeleken met andere methodes komt hij er ook niet als beste uit, maar de andere methodes hebben ook zo hun minder goede kanten.

De externe deskundigen, die ik om hun mening heb gevraagd, laten zich ook niet uit voor of tegen een bepaalde methode. Volgens woordenschatdeskundige Marianne Verhallen ontlopen de methodes elkaar niet veel, zij adviseert scholen altijd te kiezen wat het beste past; het gaat vooral om goede training van de leerkrachten en hun vaardigheden om uit de te behandelen teksten woorden te selecteren en die effectief en kort aan te bieden. Volgens NT2-deskundige Josée Coenen volstaat geen enkele moedertaalmethode voor anderstalige kinderen, omdat zij niet over moedertaalintuïtie beschikken. Je kunt wel een algemene taalmethode gebruiken, maar daarbij zou je dan een specifieke NT2-didactiek moeten toepassen.

De twee betrokken collega's zijn ook niet negatief over de methode, maar zouden meer aandacht aan woordenschat willen besteden d.m.v. afbeeldingen, plaatjes, woordschriftje, e.d. Er is dit jaar in groep 4 begonnen met het structureel inzetten van het softwareprogramma Woordenschat Taal/Lezen. Groep 5 en groep 6 zijn inmiddels ook gestart.

Conclusie

Als je onze praktijk afzet tegen de bestudeerde theorie, kun je concluderen

- dat de woordenschatdidactiek van de methode te kort schiet (er wordt o.a. minder dan één uur per week aandacht aan woordenschat besteed, de viertakt (voorbewerken, semantiseren, consolideren, controleren) komt niet altijd goed uit de verf)

- dat specifieke NT2 didactiek ontbreekt (geen extra stappen bij het semantiseren)
- dat de wil om extra aandacht aan woordenschat te besteden aanwezig is bij mijn collega's

Aanbevelingen

- Woordenschatdidactiek onder de loep nemen en aanpassen (dit vraagt nog vervolgonderzoek: welke aanpak kiezen we? We zullen hierbij moeten onderzoeken en uitproberen welke aanpak het best bij onze methode past en tegelijkertijd bij onze leerkrachten.)
- Woordenschat systematisch inbedden in alle onderwijsactiviteiten (dus niet alleen bij taallessen aandacht besteden aan woordenschat, maar vooral ook onderdeel maken van Begrijpend lezen en van de zaakvakken.)
- Taalaanbod versterken door bijv. bij semantiseren en consolideren gebruik te maken van:
 - afbeeldingen
 - woordschriftjes
 - woordmuur
 - woordspelletjes

*

Haarlem, 27 juni 2011/JfH

Introductie

Voor u ligt het onderzoek, waar ik van januari tot juni 2011 mee bezig ben geweest. Het is een praktijkonderzoek naar het woordenschatonderwijs op de school, waar ik sinds 2005 werkzaam ben, de laatste anderhalf jaar als Remedial Teacher: openbare basisschool De Piramide (locatie Boerhaave) in Haarlem.

De school ligt in Schalkwijk, een wijk van Haarlem waar veel allochtone gezinnen wonen. Onze school heeft dan ook ruim 95% NT2-leerlingen.

Het belang van goed woordenschatonderwijs lijkt me duidelijk, het is immers de basis voor je verdere schoolcarrière! En daar komt bij dat het gewoon fijn is, dat je anderen kunt begrijpen en dat je jezelf goed kunt uitdrukken en duidelijk maken wat je bedoelt.

Toen ik dus op zoek ging naar een onderwerp voor mijn onderzoek, was de keus snel gemaakt, zeker toen de directie liet weten dit jaar te willen starten met een studiedag voor alle leerkrachten (van de drie locaties) over extra aandacht voor het woordenschatonderwijs bij ons op school.

Eerst was ik van plan dit onderzoek schoolbreed aan te pakken en ook met nulmetingen, interventies en nametingen te werken, maar dit werd al gauw als “te groot” beoordeeld. Daar kwam bij dat een collega vorig jaar op een van de andere locaties iets dergelijks al had uitgevoerd, dus haar bevindingen zou ik sowieso al mee kunnen nemen.

Ik heb toen besloten mijn praktijkonderzoek te beperken tot de middenbouw en een uitgebreid theorieonderzoek te doen, zodat ik met gefundeerde aanbevelingen zou kunnen komen.

Het praktijkgedeelte heb ik met de welwillende medewerking van mijn twee collega's van groep 4 en groep 5 gedaan, bij wie ik woordenschatlessen mocht observeren, die Cito woordenschattoetsen hebben afgenomen, met wie ik een interview heb kunnen doen, waarbij zowel de geobserveerde lessen, hun

ervaringen met de taalmethode als de uitslagen van de toetsen ter sprake zijn gekomen.

Ik hoop met dit onderzoek te bereiken, dat wij uiteindelijk als school tot de juiste, passende woordenschatdidactiek komen.

Ik verwacht niet (en ik hoop niet, dat iemand dat verwacht!), dat ik met mijn aanbevelingen kant-en-klare oplossingen ga aanbieden. Ik hoop wel dat ik op school de mogelijkheid en de kans krijg met mijn aanbevelingen verder aan de slag te gaan – misschien met een werkgroepje – op zoek naar de juiste didactiek, zodat we ons woordenschatonderwijs ook daadwerkelijk bij de kop kunnen pakken en kunnen verbeteren.

Woordenschat is iets wat mij kennelijk van jongs af aan al geboeid heeft, getuige de volgende anekdote, die ik u niet wil onthouden.

Volgens de overlevering heb ik in de tijd dat ik zelf een peuter was het nodig gevonden mijn vader te verbeteren, toen wij de spoorrails overstaken en hij die 'rails' noemde: Nee, dat waren geen rails, dat waren 'treinlangsen'.

Waarvan akte.

Joucka Hoogerheide-Hiemstra

Hoofdstuk 1

Onderzoeksvraag

1.1 Inleiding

Aanleiding voor mijn onderzoek is het geconstateerde, tegenvallende resultaat op de woordenschattoetsen bij de methode Taal in Beeld. Daarnaast is twee jaar geleden bij ons op school besloten de (vorige versie van de) Cito Woordenschat af te schaffen in verband met de geringe aansluiting van de daadwerkelijk aanwezige woordenschat van onze populatie op die toets (dit leverde wel heel weinig succeservaring op en veel frustratie...).

Hier komt bij dat binnen het managementteam van onze drie locaties al geconcludeerd is, dat er extra aandacht aan het woordenschatonderwijs besteed moet worden; zo is er bijv. in maart 2011 een gezamenlijke studiedag aan gewijd. De keuze voor mijn onderzoeksonderwerp heb ik dan ook in overleg met de directie bepaald.

In mijn werk als RT-er, waarbij ik o.a. een aantal kinderen begeleid op het gebied van begrijpend lezen, loop ik zelf aan tegen de gebrekkige woordenschat van een groot aantal van onze leerlingen. Daarnaast hoor ik ook van collega's, dat de woordenschatontwikkeling bij onze leerlingen over het algemeen zwak is.

De daadwerkelijke, matige uitslagen van de methodetoetsen zullen in het onderzoek aangetoond worden. Verder wil ik - vooruitlopend op de implementatie van de nieuwe Cito Woordenschat de komende jaren - het niveau in kaart brengen, naar aanleiding van uitslagen van deze nieuwe toets (M4 en M5), met een vergelijking van de scores ten opzichte van alle leerlingen en ten opzichte van NT2 leerlingen.

Ik wil door analyse van de huidige praktijk afgezet tegen de theorie proberen te komen tot een aanbeveling.

1.2 Probleemstelling

Het probleem is de signalering/constatering van een achterblijvende woordenschatontwikkeling bij het merendeel van onze leerlingen. We willen een praktische manier vinden om dit te verbeteren aansluitend bij onze methode.

1.3 Onderzoeksvraag

Welke aanbeveling kan ik doen ten aanzien van een effectieve aanpak ter ondersteuning van het woordenschatonderwijs in de middenbouw (groep 4 en 5) bij de methode Taal in Beeld, met als doel de resultaten van de methodetoetsen en de Cito woordenschat te verbeteren?

Met andere woorden: welke interventies zouden kunnen werken? Wát versterkt de methode? (Dat wordt mijn aanbeveling.)

Mijn onderzoeksvraag zal zich dus met name richten op analyse van de huidige praktijk, afgezet tegen de theorie om tot een aanbeveling te komen.

1.3.1 Theoretische deelvragen

in het algemeen:

- 1) Wat is woordenschatonderwijs?
- 2) Hoe leren kinderen woorden?
- 3) Hoe leer je woorden effectief aan?
 - woordenschatdidactiek
 - NT2 didactiek
- 4) Hoe moet je woorden selecteren?
- 5) Hoe is het gesteld met de woordenschatontwikkeling en het woordenschatonderwijs in Nederland?

en meer specifiek:

- 6) Hoe verhoudt zich nu de theorie tot onze praktijk? Wat kunnen wij uit deze ideale situatie halen en toepassen in de (onze) realistische situatie?

1.3.2 Praktische deelvragen

- 1) Wat zijn de uitgangspunten en doelstelling van de door ons gebruikte methode t.a.v. woordenschatonderwijs en zit daar een discrepantie met de praktijk? Hoe worden woorden geselecteerd in de methode? Komt die aanpak overeen met de viertakt van Verhallen (voorbewerken, semantiseren, consolideren, controleren)?
- 2) Hoe verhoudt het onderdeel Woordenschatontwikkeling van de methode Taal in Beeld zich met dat van andere methodes in een onderlinge analyse van de diverse taalmethodes?
- 3) Zijn de resultaten van de methodetoetsen op het onderdeel woordenschat inderdaad zo zwak als verondersteld? (toetsuitslagen van groep 4 en 5 van dit schooljaar). Hoe scoren onze leerlingen met de Cito-toets Woordenschat M4 en M5 ten opzichte van het landelijk gemiddelde? En hoeveel aangeboden woorden uit de methode komen eigenlijk terug in de Cito? (Of andersom: hoeveel van de getoetste Cito-woorden zijn aangeboden in de methode?)
- 4) Observaties Woordenschatlessen: wordt de methode adequaat ingezet? In hoeverre wordt de methode in de praktijk gevolgd en wat wordt er evt. extra gedaan aan de woordenschatuitbreiding?
wat gebeurt wel/niet (sterkte/zwakte analyse) t.a.v.:
 - Organisatie
 - Inhoud
 - Randvoorwaarden
- 5) Gesprekken/interviews:
 - Collega's: Wat is hun ervaring met de methode? Wat zou er verbeterd kunnen/moeten worden? Wat is hun mening over de toetsen, het aanbod, de organisatie?
 - Externe deskundigen: Wat is hun mening over de woordenschatlessen van deze taalmethode in relatie tot onze NT2 populatie?
- 6) Wat waren de bevindingen vanuit een eerder woordenschatonderzoek (op een van de andere locaties van onze school), dat vorig jaar door een collega in het kader van haar LIO-scriptie is uitgevoerd?

Hoofdstuk 2

Theoretisch onderzoek

2.1 Inleiding

Over een onderwerp als woordenschat en woordenschatontwikkeling is natuurlijk het nodige geschreven en gepubliceerd. Het wordt een kwestie van selecteren, vergelijken en combineren van reeds bekende visies.

Woordenschat is een belangrijke basis voor schoolsucces (www.SLO.nl, 2010). Kleuters die hun eerste jaren in een rijke taalomgeving hebben doorgebracht (veel interactie, veel voorlezen), hebben de beschikking over meer woorden dan kinderen uit een taalarme omgeving. Een grote woordenschat maakt dat nieuwe kennis gemakkelijker wordt verworven omdat het gekoppeld kan worden aan al bestaande kennis. Ook biedt een grote woordenschat voordelen bij het proces van aanvankelijk lezen. De te verklanken woorden worden immers al gekend, wat de directe woordherkenning vergemakkelijkt. De belangrijkste oorzaak voor de uitval bij begrijpend lezen vormt een geringe woordenschat. Uiteraard heeft dit ook consequenties voor de zaakvakken. Vaak kunnen allochtone leerlingen zich wel redden in de Dagelijkse Algemene Taalvaardigheid, maar hebben zij problemen met schooltaal, de Cognitieve Abstracte Taalvaardigheid.

De ontwikkeling van de woordenschat vormt een van de deeltaalvaardigheden (naast de ontwikkeling van de fonologische, de syntactische, de morfologisch en de pragmatische vaardigheden). (www.SLO.nl, 2010).

Een Nederlandstalig kind beschikt op vierjarige leeftijd receptief over ongeveer 3200 woorden. Tot en met hun achtste jaar komen daar ongeveer 600 woorden per jaar bij, van hun negende tot hun twaalfde tussen de 1700 en 3000 per jaar, zodat ze op twaalfjarige leeftijd ongeveer de beschikking over 17.000 woorden hebben. Voor een volwassene zijn dat zo'n 50.000 tot 70.000 woorden. (www.SLO.nl, 2010).

Onderstaand ter illustratie een overzicht (*Appel, Kuiken & Vermeer, 1996*) van het aantal woorden dat receptief beheerst wordt door eentalige, Nederlandse kinderen en door Turkse of Marokkaanse kinderen:

Leeftijd	Nederlandstalige kinderen	Turkse/Marokkaanse kinderen
4 jaar	3000	1000
5 jaar	3800	1800
6 jaar	4500	2600
7 jaar	5200	3400
8 jaar	6000	4200
9 jaar	8500	5000
10 jaar	11000	6000
11 jaar	14000	8000
12 jaar	17000	10000

2.2 Wat is woordenschatonderwijs?

Woordenschatonderwijs is het actief leren van nieuwe woorden, de woordkennis uitbreiden en het verdiepen van woorden. Als een nieuw woord geleerd wordt, breidt je je woordenboek uit, je leert iets nieuws. Als je een woord vaker tegenkomt leer je het beter kennen in andere situaties. Je kunt het in andere contexten tegenkomen, je verdiept je. Door actief te leren slaan kinderen de woorden op in hun mentale lexicon en kunnen ze de woorden gebruiken in verschillende contexten. (*Kienstra, 2003*)

Bij woordenschatonderwijs is het van belang dat dit woordnetwerk systematisch wordt uitgebreid. Dat betekent dat woorden thematisch moeten worden aangeboden, dat er veel aandacht moet zijn voor selectie (op grond van woordfrequentie, belevingswereld, nut), dat van oppervlakkige woordkennis gewerkt moet worden naar diepe woordkennis en van receptief naar productief (www.SLO.nl, 2010).

Bij woordenschat is er geen leerlijn in traditionele zin: er is geen dwingende volgorde (*Verhallen, 2009*). Woorden kunnen in principe door elkaar geleerd worden.

2.3 Hoe leren kinderen woorden?

2.3.1 Taalverwerving

Kinderen leren woorden door een combinatie van verschillende zaken (*van den Nulft & Verhallen, 2009*):

- Je leert als kind woorden doordat je ze vaak hoort in een dagelijkse context
- Je leert een woord geleidelijk in verschillende situaties gebruiken
- Je leert dat bepaalde woorden bij elkaar horen
- Je leert woorden terwijl je over de wereld leert

Na het labelen (de klankvorm) van een woord volgt het concept (betekenisgeving), dat zich gaandeweg uitbreidt (categoriseren) in twee richtingen; een kind leert

- steeds mee nieuwe woorden (verbreding)
- steeds meer nieuwe betekenisverbindingen (verdieping)

De ontwikkeling van de woordenschat is dus meer dan het leren van steeds nieuwe woorden: oude woorden worden steeds steviger ingebed en worden steeds meer met andere woorden in verband gebracht (*Verhallen & Schoonen, 1998*).

2.3.2 Taalverwerving op school

Voor succesvolle taalverwerving zijn drie factoren van belang (*Verhallen & Walst, 2001*), de zgn. taalgroeimiddelen:

- 1) Taalaanbod: hierbij is belangrijk dat
 - men zorgt voor voldoende betrokkenheid van de kinderen
 - de taal die gebruikt wordt, begrijpelijk is voor de kinderen
 - de nieuwe woorden die gebruikt worden, net boven het niveau liggen van de kinderen, de nieuwe woorden moeten worden gekoppeld aan de reeds aanwezige kennis.
- 2) Taalruimte (productiegelegenheid): hierbij is belangrijk dat
 - de kinderen de beurt krijgen, dus de kans om iets te zeggen
 - er een onderwerpsruimte is, de kinderen moeten natuurlijk wel een onderwerp hebben om over te praten
- 3) Feedback: hierbij is belangrijk dat
 - de leerkracht reageert op de uitingen van de kinderen. Geef aanwijzingen over de juistheid van constructies, woordvorm en woordkeus
 - de leerkracht laat merken dat de boodschap over is gekomen. Benader kinderen altijd positief.

Daarbij komt, dat onderzoek laat zien dat leerkrachtkwaliteit de meest bepalende

factor is voor onderwijskwaliteit en leerlingresultaten: in het onderwijs zijn het de leerkrachten die het verschil maken (*Verhallen, 2009*).

2.3.3 Taalontwikkeling en kennisverwerving

Belangrijk is dat taalverwerving van het begin af aan direct gekoppeld wordt met het verkennen van de wereld (*van Beek & Verhallen, 2004*). Kinderen leren nieuwe woorden bij en tegelijk breiden ze hun kennis over de wereld uit. Taal is onlosmakelijk verbonden met de cognitieve ontwikkeling. Kinderen leren taal terwijl ze leren over de wereld. Alle verschillende onderwijsleersituaties zijn ideaal om taalvaardigheid te vergroten. Kinderen leren in de klas veel taal bij, als de drie taalgroeimiddelen (zie § 2.3.2) regelmatig aan de orde komen, in elke onderwijssituatie terugkomen en worden toegespitst op de anderstalige of taalzwakke leerling.

2.4 Hoe leer je woorden effectief aan?

2.4.1 Woordenschatdidactiek

In het woordenschatonderwijs wordt vaak de volgende viertakt aangehouden (*Verhallen & Verhallen, 1994*):

- 1) Voorbewerken (activeren van voorkennis) – een context creëren om kinderen ontvankelijk te maken voor de aan te leren woorden
- 2) Semantiseren (uitleggen van de woordbetekenis), waarbij gewerkt kan worden met de drie (leerkracht-)uitjes: Uitbeelden, Uitleggen en Uitbreiden. Daarna volgt het vierde (leerling-)uitje: Uitproberen – de betekenis van woorden kan worden ingevuld met behulp van woordkasten, woordparachutes, woordtrappen of woordspinnen (*van den Nulft & Verhallen, 2009*)
- 3) Consolideren (inoefenen van woord en betekenis) – veel, speels en gevarieerd herhalen
- 4) Controleren (nagaan of de woorden zijn onthouden) – de passieve en actieve woordkennis controleren, vaak in combinatie met het consolideren

In de praktijk zijn de vier fasen spelenderwijs in te passen in de gewone lesopzet en lopen ze vloeiend in elkaar over. Ook korte woordenschattoefeningetjes en

woordspelletjes zijn bijzonder zinvol (*Verhallen, 2009*).

2.4.2 NT2 didactiek

Voor anderstalige leerlingen is de algemene woordenschatdidactiek van de nieuwe taalmethodes vaak te hoog gegrepen. Zij hebben in groep 4 weliswaar drie jaar Nederlandstalig onderwijs gevolgd, maar als er geen Nederlandstalige contacten buiten school zijn, geen of nauwelijks Nederlandse kinderen in de klas zitten, veelal klassikaal les wordt gegeven en geen speciale lessen Nederlands gegeven zijn, beheersen deze leerlingen na drie jaar Nederlandstalig onderwijs onvoldoende Nederlands om een taalmethode of welke methode dan ook te volgen (*Coenen, 2004*).

Daarom is er als aanvulling een **NT2 didactiek** ontwikkeld:

Stap 1 <i>receptief</i>	Leerkracht biedt een woord aan	Leerlingen lezen
Stap 2	Leerkracht biedt een woord aan	Leerlingen maken een keuze uit gegeven woorden (bijv. zet een streepje onder...)
Stap 3 <i>reproductief</i>	Leerkracht biedt een woord aan	Leerlingen schrijven het woord over
Stap 4 <i>productief</i>	Leerkracht geeft woorden-schatoefening Leerkracht vraagt n.a.v. een woord iets	Leerlingen vullen in Leerlingen schrijven het antwoord
Stap 5	Leerkracht geeft begin van opdracht	Leerlingen schrijven zelf

Pas ná deze stappen en het laten leren begint het echte verwerven (het semantiseren en consolideren) (*Coenen, 2004*)

Bij het semantiseren van woorden en uitdrukkingen aan beginnende NT2-leerders is het van belang veel tijd in te ruimen voor begrijpend luisteren, de nieuwe woorden en begrippen in zinvolle contexten en met visuele ondersteuning aan te bieden en vervolgens aandacht te besteden aan spreekvaardigheid en gespreksvaardigheid (*Nijmeegse Werkgroep Taaldidactiek, 1992*).

Ook in de methode Woordenschatkamer (*Kooreman, 2002*) voor taalzwakke en/of allochtone leerlingen wordt gesteld, dat het onderwijzen van woordenschat moet plaatsvinden binnen thematisch verband en dat er grote aandacht besteed moet worden aan het semantiseren, het consolideren en het controleren.

Hierbij worden vijf manieren genoemd om de woordenschat uit te breiden:

1. Verwijzen en benoemen (dit is een tandenborstel)
2. Verwoorden van essentiële kenmerken (met een tandenborstel poets je je tanden)
3. Relateren aan reeds aanwezige begrippen (tandenborstel – tandpasta)
4. Uitbeelden (poets je tanden)
5. Analyseren (tanden-borstel)

2.5 Hoe moet je woorden selecteren?

Het is van belang dat woorden die binnen het woordenschatonderwijs worden aangeboden, zorgvuldig worden geselecteerd. Allereerst kan gebruik worden gemaakt van woordfrequentielijsten, maar het is ook belangrijk dat wordt aangesloten op de belangstelling en ervaring van een kind. Het is niet handig losse woorden aan te leren. Dat moet altijd gebeuren in een context, dus aan de hand van een (voor-)gelezen tekst of een gesprek (www.SLO.nl, 2010).

Je selecteert woorden door (*van den Nulft & Verhallen, 2009*):

- 1) weloverwogen keuzes te maken
- 2) bewust een houding te kiezen (systematische aanpak, laat maar even zitten of kort uitleggen)
- 3) te weten wat de selectiecriteria nut, frequentie en opvallende context inhouden
- 4) te weten dat je woorden niet los maar in clusters moet aanbieden, met het oog op netwerkopbouw.

Een veelgebruikte woordfrequentielijst is die van Schrooten en Vermeer, waarbij woorden zijn geselecteerd uit lesmethoden, jeugdboeken en taalaanbod leerkrachten. Deze lijst is ook gebruikt als basis voor de nieuwe Cito Woordenschat (*Schrooten & Vermeer, 1994*).

2.6 Woordenschat in Nederland

Hoe is het al met al gesteld met de woordenschatontwikkeling en het woordenschatonderwijs in ons land? (*Bonset & Hoogeveen, 2010*)

Er zijn enkele valide en betrouwbare meetinstrumenten om de woordenschat van leerlingen in het basisonderwijs in kaart te brengen. Ook is er, in de vorm van streefwoordenlijsten, consensus over wat leerlingen aan woorden zouden moeten kennen op bepaalde leeftijden in het basisonderwijs.

MAAR de prestaties van de leerlingen op het gebied van woordenschat liggen gemiddeld onder wat beoordelaars zien als voldoende, zowel aan het einde van als halverwege het basisonderwijs. De prestaties van allochtone leerlingen blijven gemiddeld ver achter bij die van autochtone en in de loop van het basisonderwijs blijft deze achterstand bestaan. Hierdoor dreigen allochtone leerlingen ook extra achterstand op te doen in begrijpend lezen. Ook kennen ze veel belangrijke woorden niet uit de teksten van hun methodes, wat negatief uit zal werken op hun schoolloopbaan, niet alleen op het gebied van taal.

Het bovenstaande maakt duidelijk dat er behoefte is aan een effectieve woordenschatdidactiek, die helpt de achterblijvende prestaties van de leerlingen, vooral ook de allochtone, te verbeteren. Daarbij zal afgewogen moeten worden in welke mate en in welke omstandigheden wordt gekozen voor intentioneel dan wel incidenteel woorden leren (zie ook § 2.2).

Een paar redenen voor expliciet woordenschatonderwijs:

- een aantal programma's ter vergroting en verdieping van de woordenschat in ons land is effectief gebleken
- jongere leerlingen, zwakkere lezers en leerlingen met een kleinere woordenschat leiden minder woorden uit de context af dan de andere leerlingen
- er bestaat een sterk vermoeden dat leerlingen vandaag de dag gemiddeld minder lezen dan enkele decennia geleden. Als dat klopt, zal het gevolgen hebben voor de hoeveelheid woorden die incidenteel geleerd worden tijdens het lezen en dus voor de groei van de woordenschat. Expliciet woordenschatonderwijs kan dan helpen (naast intensief lees- en schrijfonderwijs) om deze terugloop in groei te compenseren, vooral bij die groep leerlingen die het minste leest.

(Bonset & Hoogeveen, 2010)

2.7 Conclusie

Alleen al op basis van de door mij beschreven theorie en bestudeerde literatuur op het gebied van woordenschatontwikkeling en -onderwijs, denk ik dat er bij ons op school het nodige kan en moet veranderen om het woordenschatonderwijs de verbeteren. Immers, werken aan woordenschat is ook werken aan schoolsucces (*Verhallen, 2009*). Meer woordenschatonderwijs lijkt een knelpunt. Het onderwijsprogramma is immers overvol? Het blijkt dat woordenschatonderwijs enorm geïntensiveerd kan worden, als leerkrachten het woordenschatonderwijs systematisch inbedden in alle onderwijsactiviteiten (zie ook § 2.3.3)

Beter woordenschatonderwijs is de beste weg om kinderen vooruit te helpen. Ik denk dat het voor onze school noodzakelijk is om de huidige onderwijspraktijk te verbeteren. Op grond van wetenschappelijk onderzoek is gebleken dat dat mogelijk is.

Hoofdstuk 3

Onderzoeksmethodologie

Om tot een zinvolle aanbeveling te komen, ziet mijn onderzoek er als volgt uit:

3.1 Theoretisch bronnenonderzoek

Om antwoord te krijgen op mijn theoretische deelvragen heb ik de nodige literatuur bestudeerd op het gebied van woordenschatontwikkeling, woordenschatonderwijs en woordenschatdidactiek. Ik wil eerst een algemene uiteenzetting geven over de diverse theorieën/opvattingen die er zijn t.a.v. woordenschatonderwijs en woordenschat- en NT2-didactiek in het bijzonder. In hoofdstuk 2 worden deze theoretische deelvragen beantwoord.

Mijn theoretisch onderzoek kan dus gezien worden als vooronderzoek, maar maakt ook duidelijk deel uit van mijn onderzoek zelf, aangezien ik de resultaten van mijn praktijkonderzoek wil afzetten tegen de bestudeerde theorie.

Theoretische deelvragen	Motivatie: <i>Ik wil weten...</i>
1. Wat is woordenschatonderwijs?	<i>...wat woordenschatonderwijs volgens de literatuur nu precies inhoudt, zodat ik dat kan vergelijken met hoe wij er op school invulling aan geven.</i>
2. Hoe leren kinderen woorden? - Taalverwerving algemeen - Taalverwerving op school - Taalontwikkeling en kennisverwerving	<i>...wat de diverse opvattingen zijn over hoe taal geleerd wordt, omdat ik dat wil meenemen in mijn aanbevelingen na mijn onderzoek.</i>
3. Hoe leer je woorden effectief aan? - Woordenschatdidactiek - NT2 didactiek	<i>...wat de meningen zijn omtrent de didactiek, zowel algemeen als gericht op allochtone kinderen, zodat ik dat kan vergelijken met de situatie bij ons op school.</i>
4. Hoe moet je woorden selecteren?	<i>...op basis van welke criteria woorden moeten worden geselecteerd, omdat ik dat wil vergelijken met de woordselectie van onze methode.</i>
5. Hoe is het gesteld met de woordenschatontwikkeling en het woordenschatonderwijs in Nederland?	<i>... wat de gemiddelde stand van zaken is in ons land om een beeld te krijgen van de actuele situatie in den lande in vergelijking met onze school.</i>

3.2 Praktijkonderzoek

Na en naast het theoretisch onderzoek wil ik de actuele praktijk bij ons op school onderzoeken n.a.v. tegenvallende resultaten en achterblijvende woordenschatontwikkeling. Ik richt mij in dit onderzoek op de middenbouw (groep 4 en groep 5). Deze praktische deelvragen (zoals ook geformuleerd in § 1.3.2) zullen in hoofdstuk 4 beantwoord worden in een data-verzameling en –analyse.

3.2.1 Methode Taal in Beeld

Uiteenzetting uitgangspunten en doelstelling van de door ons gebruikte methode, waarbij ik helder wil zien te krijgen of daar een discrepantie zit met de dagelijkse praktijk. Hoe worden woorden geselecteerd in de methode? Komt de aanpak overeen met de viertakt van Verhallen?

Deze informatie kan ik halen uit de algemene handleiding en gebruikswijzer van de methode.

3.2.2 Sterkte-/zwakteanalyse

Sterkte/zwakte analyse n.a.v. een gepubliceerde vergelijking van taalmethodes op internet: www.taalpilots.nl (analyse woordenschatontwikkeling)

Hoe verhoudt het onderdeel woordenschatontwikkeling van de methode Taal in Beeld zich met dat van andere methodes in een onderlinge analyse van de diverse taalmethodes? Deze taalmethodes zijn op basis van een aantal criteria, die zijn opgesteld door Projectbureau Kwaliteit onder verantwoordelijkheid van de PO-raad, geanalyseerd.

Door van zeven taalmethodes de analyses op het gebied van woordenschat te bestuderen en deze te combineren in één totaaloverzicht, wil ik een duidelijk beeld krijgen hoe onze methode uit die onderlinge vergelijking komt.

Dit totaaloverzicht wil ik ter illustratie als bijlage toevoegen (**zie bijlage 2**)

Daarnaast wil ik de overlap uitzoeken van de woorden die de methode toetst/aanbiedt en die Cito toetst in groep 4 en 5, omdat we uiteraard willen bereiken dat onze leerlingen goed scoren op de Cito-toets Woordenschat. Tegelijkertijd leeft bij mijn collega's het idee dat er weinig overeenkomsten zijn. Ik

zal hiertoe de Cito-toetswoorden naast de methode-doelwoorden leggen om zo te kijken hoe groot de overlap daadwerkelijk is.

3.2.3 Toetsscores

Verzamelen resultaten methodetoetsen van het lopende schooljaar: deze resultaten kan ik halen uit de groepsregistraties, zoals die worden bijgehouden door de leerkrachten. Ik wil de ernst van de situatie aantonen, zoals genoemd door collega's en directie.

Afnemen Cito Woordenschat als niveaubepaling om aan te tonen hoe het gesteld is met de situatie bij ons op school, vergeleken met het landelijk gemiddelde. Deze nieuw bestelde toetsen zullen begin februari 2011 worden afgenomen (M4 en M5), waarna ik de resultaten zal meenemen in mijn analyse.

3.2.4 Observaties

Observeren van twee woordenschatlessen bij de collega's in groep 4 en groep 5, met andere woorden een sterkte/zwakte analyse n.a.v. de praktijk. Ik zal hiervoor in februari 2011 in beide klassen een woordenschatles bijwonen en observeren, of en hoe de handleiding wordt gevolgd, wat er gebeurt op het gebied van organisatie, inhoud, lesdoelen en randvoorwaarden. Ik zal hiervoor voor mezelf een lijst maken met de belangrijkste aandachtspunten en die als leidraad hanteren tijdens de observaties. Deze lijst zal ik als bijlage opnemen. Deze zal ik ook gebruiken voor de verwerking van de gegevens (*zie bijlage 3*).

3.2.5 Gesprekken/interviews

Bevragen collega's groep 4 en groep 5 op welke manier de woordenschat lessen normaliter aandacht krijgen en wat hun mening is over de woordenschatlessen van de methode. De vragen heb ik voor mezelf op een rijtje gezet en ik houd het interview met beide collega's tegelijkertijd, terwijl ik het gesprek opneem met mijn memorecorder. Na het interview met beide collega's zal ik op basis van de ongestructureerde gegevens de reacties schematisch in hoofdstuk 4 weergeven. De vragen, mij leidraad voor het interview zal ik als bijlage opnemen (*zie bijlage 4*).

Bevragen een (aantal) externe deskundige(n) – hebben zij een mening over de woordenschatlessen van onze taalmethode in relatie tot onze NT2 populatie. Ik zal hiertoe zowel **Marianne Verhallen** als **Josée Coenen** benaderen. Marianne Verhallen geldt als autoriteit op het gebied van woordenschat- en taalontwikkeling en Josée Coenen als deskundige op het gebied van NT2-didactiek. Het lijkt mij interessant te weten wat hun deskundige visie is. Ik zal beiden een e-mail sturen, waarin ik kort mijn onderzoek zal toelichten en hun om een reactie vragen. Deze tekst zal ik als bijlage opnemen (*zie bijlage 5*).

3.2.6 Eerder woordenschatonderzoek

Wat was de conclusie vanuit een eerder woordenschatonderzoek op een van de andere locaties van onze school? Hiervoor zal ik de bewuste collega, die dit onderzoek in het kader van haar LIO-scriptie heeft uitgevoerd, benaderen en haar onderzoeksverslag lezen. Ik zal haar bevindingen meenemen in mijn analyse.

3.3 Interpretatie en conclusie

Na zowel theoretisch als praktijkonderzoek wil ik n.a.v. de analyses komen tot conclusies in hoofdstuk 5. Daarvoor wil ik de volgende vragen beantwoorden:

Hoe verhoudt zich nu de theorie tot onze praktijk? Wat kunnen wij uit deze ideale situatie halen en toepassen in de (onze) realistische situatie?

Dit zal in hoofdstuk 5 aan de orde komen.

3.4 Triangulatie

Door op hierboven beschreven manier door verschillende brillenglazen deze zaak te bekijken (bestuderen van de theorie, analyseren/vergelijken van de methodes, verzamelen feitelijke toetsgegevens, observeren, bevragen directbetrokkenen, bevragen extern deskundigen) hoop ik een weloverwogen en gefundeerd standpunt te kunnen vormen op basis waarvan ik mijn aanbevelingen t.a.v. verbetering van het woordenschatonderwijs op mijn school kan doen.

3.5 Ethiek, validiteit, betrouwbaarheid

Mijn school, de onderzoeksgroep, is op de hoogte van mijn onderzoek (onderzoeksonderwerp is in onderling overleg gekozen) en er is toestemming van de leiding/directie.

Direct betrokken collega's zijn volledig geïnformeerd t.a.v. hun bijdrage en hebben volmondig ingestemd met deelname. Uiteraard zorg ik voor anonieme verwerking van de gegevens, zowel van leerlingen als van collega's.

Ik heb regelmatig inhoudelijk overleg met directie en IB, ik houd hen op de hoogte van mijn tussentijdse bevindingen.

Verder zal ik alle uitkomsten en resultaten van het onderzoek meenemen voor een nauwkeurige weergave in mijn meesterstuk.

3.6 Schema

Mijn onderzoeksplan heb ik in een schema / tijdpad gezet, zodat ik voor mezelf enig overzicht kan houden - **zie bijlage 1**.

Hoofdstuk 4

Data-verzameling en –analyse

4.1 Kenmerken van de methode Taal in Beeld

Wat zijn de uitgangspunten en doelstelling van het onderdeel woordenschat van de door ons gebruikte methode?

Het leerstofaanbod op het gebied van woordenschat is gericht op twee subdomeinen: de beheersing van woordenschatstrategieën en –vaardigheden en het verwerven van de betekenis van de doelwoorden.

In de woordenschatlessen in het taalboek en het werkboek ligt het accent op het leren van woordenschatstrategieën en –vaardigheden. Deze worden aangeboden in de verschillen lesfasen. In het verlengde hiervan komen ook doelwoorden aan bod in de lessen. Er is voor gekozen om tijdens de basislessen beperkt uitleg te geven over de betekenis van de doelwoorden. De wijze van aanbieden is gebaseerd op de viertakt: introductie, semantiseren, consolideren en evalueren. De doelwoorden worden geselecteerd op basis van belang voor algemeen dagelijks gebruik, voor gebruik op school en om te kunnen reflecteren op taal.

De uitgebreide uitleg van de doelwoorden vindt pas plaats na de toets in de herhalingstaken. Eén van die herhalingstaken is het computerprogramma Woordenschat Taal/Lezen, waarin het accent wél volledig op het beheersen van de doelwoorden ligt. Dit programma is pas dit jaar aangeschaft en wordt nog niet structureel in alle groepen toegepast.

4.2 Sterkte-/zwakteanalyse van de methode

Hoe verhoudt zich het onderdeel woordenschatontwikkeling van de methode Taal in Beeld zich tot dat van ander methodes in een onderlinge analyse?

Op de site www.taalpilots.nl is door Projectbureau Kwaliteit onder verantwoordelijkheid van de PO Raad van verschillende taalmethodes een analyse gemaakt van het onderdeel Woordenschat aan de hand van de meest

belangrijke criteria. Deze criteria hebben betrekking op de papieren uitgave, niet op de software.

Van al deze analyses heb ik één totaaloverzicht gemaakt – **zie bijlage 2**

Wat daarin ongunstig opvalt bij Taal in Beeld is dat de methode:

- niet minimaal één uur per week woordenschatlessen aanbiedt
- niet bij iedere taalles aandacht voor woordenschat heeft
- niet altijd de doelwoorden herhaald terug laat komen
- niet voldoende concrete handreikingen biedt voor controle van beheersing van de doelwoorden
- niet de doelwoorden terug laat komen bij de spellingleerlijn
- geen suggesties biedt voor het thuis oefenen

Positieve punten van Taal in Beeld zijn o.a, dat de methode:

- de woorden aanbiedt in netwerkstructuur
- ondersteunende software biedt (Woordenschat Taal/Lezen)
- handreikingen biedt voor gevarieerde consolideeroefeningen
- een gevarieerd aanbod heeft aan woordsoorten
- woorden aanbiedt vanuit een betekenisvolle context

Een tweede vergelijkend onderzoekje heb ik gedaan n.a.v. de vraag:

Hoeveel van de aangeboden doelwoorden van de methode komen terug in de Cito?

Vergelijking van de Cito-toetswoorden met de methode-doelwoorden levert slechts de volgende overeenkomsten op:

	M4 (50 wrd)	E4 (50 wrd)	M5 (70 wrd)	E5 (70 wrd)
Aanbod groep 4 (240 woorden)	-dapper -de zwerver	-afscheid nemen		
Aanbod groep 5 (240 woorden)			-ergens een stokje voor steken	-de schijnwerper -het decor -de lakei

Groep 4 een overlap van 3 woorden per jaar.

Groep 5 een overlap van 4 woorden per jaar.

4.3 Toetsscores

4.3.1 Methodetoetsen van beide groepen van blok 2, 3 en 5

Zijn de resultaten van de methodetoetsen op het onderdeel woordenschat inderdaad zo zwak als verondersteld?

In onderstaand overzicht het aantal **onvoldoendes** van het onderdeel woordenschat:

Groep \ blok	Blok 2	Blok 3	Blok 5
4 (20 ll)	8 40%	9 45%	5 25%
5 (18 ll)	6 33%	11 62%	2 11%

Uit deze uitslagen blijkt, dat de scores woordenschat in de meeste gevallen alarmerend laag zijn.

4.3.2 Cito Woordenschat

Hoe scoren onze leerlingen met de Cito-toets Woordenschat M4 en M5 ten opzichte van het landelijk gemiddelde?

Eind januari/begin februari 2011 wordt in groep 4 de M4 en in groep 5 de M5 Cito Woordenschat afgenomen. Dit gebeurt zonder verdere voorbereiding.

De resultaten:

percentage		80%		15%	5%	
Cito M4	Niveau	V	IV	III	II	I
Groep 4	20 ll.	12	4	3	1	
omgezet naar		E	D	C	B	A
		11	1	6	1	1

percentage		89%		5,5%	5,5%	
Cito M5	Niveau	V	IV	III	II	I
Groep 5	18 ll.	13	3	1		1
omgezet naar		E	D	C	B	A
		9	4	3	1	1

Ook uit deze resultaten blijkt, dat de scores alarmerend laag zijn, zeker als ze vergeleken worden met het landelijk gemiddelde (= niveau III). De vergelijking met

gelijkwaardige scholen kan niet gemaakt worden, omdat die normering niet meer in de Cito-handleiding is opgenomen.

4.4 Observaties

In hoeverre wordt de methode in de praktijk gevolgd en wat wordt er evt. extra gedaan aan de woordenschatuitbreiding?

Ik heb zowel in groep 4 als groep 5 een woordenschatles geobserveerd, zoals die gegeven wordt uit de methode Taal in Beeld. Zoals ik in § 4.1 heb geconstateerd, is de leerstof van deze methode sterk gericht op het leren gebruiken van strategieën.

Observatiepunten	groep 4	groep 5
	Dinsdag 15 februari 2011 Blok 5 les 5	Woensdag 16 februari 2011 Blok 5 les 9
Instructie / uitleg	meest directief	meest directief
Organisatie	klassikaal	klassikaal
Materiaal	Taalboek Werkboek Taalschriftje	Taalboek Werkboek
Lesdoelen	De leerlingen leren woordparen maken De leerlingen leren 10 nieuwe woorden	De leerlingen leren de figuurlijke betekenis van woorden De leerlingen leren 10 nieuwe uitdrukkingen
Verloop les volgens handleiding?	De tekst wordt hardop gelezen. Per opdracht (1 t/m 7) klassikaal behandeld en begeleid gemaakt (antwoorden op het bord). Afsluiting: 10 nieuwe woorden op het bord en nogmaals woordbetekenissen navragen (is niet allemaal even goed blijven hangen).	Uitdrukkingen vorige Woordenschatles worden herhaald. De tekst wordt hardop gelezen. Opdracht 1 t/m 3 mondeling, 4 t/m 7 klassikaal en begeleid. Afsluiting: 10 nieuwe uitdrukkingen worden nog een keer mondeling teruggevraagd n.a.v. voorbeelden (in context).
Randvoorwaarden Tijdstip Beschikbare tijd Sfeer / rust / onrust etc.	11:15 u. 45 minuten Kinderen hebben moeite zich gedurende de hele les te blijven concentreren	11:30 u. 45 minuten Aandacht blijft eerst redelijk betrokken vanwege de diverse toepassingen van de uitdrukkingen, moeite zich gedurende de hele les te blijven concentreren

Uit beide observaties blijkt, dat

- de lessen grotendeels volgens de handleiding gegeven worden
- er geen extra middelen aanwezig zijn om de woordbetekenissen duidelijk te maken

- er van een interactieve les nauwelijks sprake is
- dat de lessen voornamelijk klassikaal gegeven worden
- de opdrachten begeleid gemaakt worden.

4.5 Interviews/gesprekken

4.5.1 De collega's van groep 4 en groep 5

- Wat is hun ervaring met de methode?
- Wat zou er verbeterd kunnen/moeten worden?
- Wat is hun mening over de toetsen, het aanbod, de organisatie?

Vraag	Leerkracht 4	Leerkracht 5
Ervaring met de methode	Positief	Positief. Leuk met verhaaltje en tekeningen.
Kanttekening	Ik zou meer kunnen doen met bijv. woordkaarten. Vaak geen tijd voor voorinstructie. Zou misschien leuk zijn om te kijken, wat ze weten, evt. op laten zoeken, woordkaarten en plaatjes erbij. Als je die ophangt, kun je er tussendoor nog aandacht aan besteden. Ook een leuk idee: een woordschriftje	Ook niet structureel extra materiaal, wel soms via digibord een bijpassend filmpje. Als je iets ophangt, ervoor waken dat het niet zomaar iets aan de muur is (net als een poster)
Toetsen	Vaak warrig	Woorden worden anders teruggevraagd
Software	Werkt 4 wel mee	Werkt 5 nog niet mee
Organisatie - klassikaal	Leerlingen weten anders niet wat ze moeten doen	Leerlingen hebben vaak een afwachtende houding
Aanbod / selectie	Op zich goed	Prima, maar je merkt dat ze de woorden niet kennen.
Cito-toetsen	Uitslag wel verwacht	Uitslag niet verrassend, past bij de populatie. Wel moeilijke toets
Wat kunnen we hieraan doen? Woorden uit de toets aanbieden?	Dan ga je puur voor de resultaten van de toets en dat is niet de bedoeling.	Als je die woorden geïsoleerd aan gaat bieden, ben je niet goed bezig. Wel benieuwd hoe die woorden zijn geselecteerd, nl. best lastig.

Uit dit interview blijkt, dat de collega's

- in principe tevreden zijn over de methode

- meer en extra aandacht aan nieuwe woorden zouden willen besteden, bijv. d.m.v. woordkaarten/afbeeldingen, woordschriftje
- de Cito-woorden niet letterlijk willen aanbieden

4.5.2 Externe deskundigen

Wat is hun mening over de woordenschatlessen van deze taalmethode in relatie tot onze NT2 populatie? Ik heb via e-mail twee mensen benaderd: Marianne Verhallen, als autoriteit op het gebied van woordenschat- en taalontwikkeling en Josée Coenen, als deskundige op het gebied van NT2-didactiek.

Marianne Verhallen laat via e-mail weten (*zie bijlage 5*), dat de methodes niet veel goede woordenschatdidactiek geven; dat men weliswaar zegt dat de viertakt gehanteerd wordt, maar dat je daar in de praktijk niet veel van terecht ziet komen. Ze geeft aan, dat in 'Met woorden in de weer' de nadruk vooral ligt op de vaardigheden van de leerkracht. Zij denkt, omdat dat het meest effectief is gebleken, dat leerkrachten vooral uit de teksten die ze gaan behandelen woorden moeten selecteren en de vaardigheden verwerven om die effectief en kort aan te bieden.

Daarnaast heb ik op internet (www.taalpilots.nl) een interview met haar gevonden uit februari 2010, waarin ze weliswaar niet specifiek ingaat op de NT2 populatie, maar wel op specifiek woordenschatonderwijs. Ze is nl. tevens auteur van de brochure "Meer en beter woorden leren" (2009). Hierin stelt ze o.a., dat als je in de klas expliciet twintig woorden per week inoefent en je zorgt voor een goede context, met taalrijke activiteiten en prentenboeken in de onderbouw en een doorgaande lijn naar begrijpend lezen en zaakvakteksten in de bovenbouw, je dan op een effectieve manier de woordenschat van kinderen vergroot.

Josée Coenen laat via e-mail weten (*zie bijlage 5*), dat een moedertaalmethode per definitie niet kan volstaan voor anderstalige kinderen omdat deze niet over moedertaalintuïtie beschikken. In dat kader heeft zij in 2004 de taalmethode Zin in Taal doorgelicht en daarbij bij alle oefeningen in alle boeken wijzigingen voorgesteld, die voornamelijk gaan over de NT2 didactiek. Uitgangspunten daarbij

zijn o.a. dat anderstalige leerlingen ook de einddoelen van de methode moeten bereiken, per groep en aan het eind van de basisschool, dat gewerkt wordt met de boeken van de methode (dus geen aparte of andere materialen) en dat een specifieke NT2 didactiek (zie § 2.4.2) wordt toegepast. Deze aanpassingen zijn in 2004 gebundeld in een map 'Anderstaligen krijgen Zin in Taal'. En vorig jaar is de aanpak 'Zien is snappen' verschenen (Coenen & Heijdenrijk, 2010), een m.n. visuele handleiding gericht op de anderstalige leerling, die je naast je taal- en zaakvakmethodes kunt gebruiken.

4.6 Analyse eerder woordenschatonderzoek

Een nieuwe collega bleek het vorige schooljaar voor haar LIO-scriptie op een andere Piramide-locatie een woordenschatonderzoek te hebben gedaan, waarbij ze naar aanleiding van gesignaleerde achterstanden eerst een nulmeting heeft gedaan, vervolgens enkele interventies gepleegd en tenslotte een eindmeting.

Haar bevindingen in het kort:

- Leerlingen hebben matige tot slechte woordenschat.
- Geen doorlopende lijn woordenschat, iedere leerkracht vult op eigen wijze de woordenschatuitbreiding in – er wordt niet of nauwelijks met extra materiaal gewerkt (afbeeldingen, e.d.).
- Onderdeel woordenschat van de taalmethode heeft meer aandacht voor de strategieën dan voor woordenschatuitbreiding.
- Softwareprogramma Woordenschat Taal/Lezen was niet aanwezig.

Gesignaleerd probleem was, dat het taalaanbod woordenschat van Taal in Beeld niet goed leek aan te sluiten bij de populatie.

Na interventie:

- Vergelijking toetsen na gebruikelijk aanbod (nulmeting) met toetsen na uitgebreid aanbod met o.a. plaatjes, afbeeldingen en werken met woordschriftjes leverde duidelijk een verbetering van de resultaten op.

Resultaat:

- Er is op die locatie begonnen het taalaanbod te verdiepen door bij zoveel mogelijk nieuwe woorden afbeeldingen te zoeken en die te gebruiken/op te hangen in de klas.
- Er zijn op die locatie woordschriftjes ingevoerd.
- Softwareprogramma is aangeschaft voor alle drie locaties.

Hoofdstuk 5

Data-interpretatie

5.1 Theorieonderzoek

In hoofdstuk 2 heb ik een aantal belangrijke visies en theorieën op het gebied van woordenschatonderwijs en woordenschatdidactiek belicht.

Wat uit bestudering van de diverse boeken en artikelen duidelijk naar voren komt is, dat anderstalige leerlingen in vergelijking met hun Nederlandstalige leeftijdgenoten een grote woordenschatachterstand hebben en dat blijkt ook bij ons op school. Daarbij is er niet alleen sprake van een kwantitatieve achterstand (ze kennen minder woorden), maar ook van een kwalitatieve (ze weten minder van de woorden af). We moeten daarom systematisch aandacht aan de uitbreiding van de woordenschat besteden.

Daarnaast wordt uit de literatuur duidelijk, dat er behoefte is aan effectieve woordenschatdidactiek, die helpt de achterblijvende prestaties van de leerlingen, vooral ook de allochtone, te verbeteren. Dit geldt ook voor onze school.

5.2 Praktijkonderzoek

5.2.1 De taalmethode

In de woordenschatlessen in het taalboek en het werkboek van Taal in Beeld ligt het accent op het leren van woordenschatstrategieën en –vaardigheden en niet op het leren van de betekenis van de doelwoorden. Daarnaast worden er maar 10 woorden per week aangeboden en is er minder dan een uur per week beschikbaar voor woordenschatlessen. Dus in dat opzicht is deze methode misschien niet de meest geschikte.

De uitgebreide uitleg van de doelwoorden vindt pas plaats ná de toets in de herhalingstaken. In groep 4 is dit jaar gestart met het computerprogramma Woordenschat Taal/Lezen onder begeleiding van de tweede leerkracht. Daarin krijgen de kinderen behalve de 30 doelwoorden per blok nog 80 woorden aangeboden op een speelse manier met veel oefeningen. Er is al afgesproken dat

ook de overige groepen dit jaar met dit extra programma gaan werken. Op die manier zullen er in een jaar dus veel meer woorden de revue passeren.

Ook in de onderlinge methodevergelijking komt Taal in Beeld er niet als beste uit, maar als je in acht neemt, dat de Nederlandse taalmethodes over het algemeen niet zonder meer geschikt zijn voor anderstalige leerlingen, is hij ook zeker niet de slechtste. Wat eigenlijk voor alle taalmethodes geldt, is dat de woordenschatdidactiek aangepast moet worden.

5.2.2 Toetsscores

Zowel van de methodetoetsen onderdeel woordenschat als van de Cito Woordenschat M4 en M5 zijn de resultaten alarmerend laag. Als we kijken naar de aangeboden doelwoorden van de methode in groep 4 en 5 en naar de gevraagde woorden in de Cito blijkt er slechts een overlap van 3, resp. 4 woorden/uitdrukkingen.

De vraag is uiteraard of en hoe we de Cito woorden gaan aanbieden. Die zou je niet als zodanig moeten inoefenen, maar moeten aanbieden via een breed taalaanbod en door de leesmotivatie te bevorderen.

5.2.3 Observaties en interview op school

Uit beide observaties is gebleken, dat de lessen grotendeels volgens de handleiding gegeven worden, maar dat er geen extra middelen aanwezig zijn om de woordbetekenissen duidelijk te maken. In het interview geven beide collega's aan dat ze vinden, dat ze dat eigenlijk wel zouden willen en moeten doen, bijv. met plaatjes en afbeeldingen, maar dat het vaak aan tijd ontbreekt.

Als we dit afzetten tegen de theorie en hierbij de woordenschatdidactiek bekijken, komt van de viertakt het onderdeel semantisering niet altijd goed uit de verf (de drie uitjes bijv. worden niet ten volle benut) en ook voor de consolidering is niet veel ruimte in de les.

Specifieke NT2 didactiek, waarbij nog 5 stappen extra vóór en tijdens semantisering en consolidering worden ingezet, is niet aan de orde.

Dit zou kunnen betekenen dat we eens goed moeten kijken of de NT2 didactiek te koppelen is aan de methode Taal in Beeld. Josée Coenen beweert in haar artikel

(2004), dat moedertaalmethodes niet deugen voor anderstalige leerlingen, omdat deze leerlingen niet over moedertaalintuïtie beschikken. Zo heeft zij voor de methode Zin in Taal een map met aanpassingen gemaakt, waarmee gewoon met deze methode gewerkt kan worden en waardoor anderstalige leerlingen, net als hun Nederlandse leeftijdsgenootjes, de einddoelen per leerjaar halen. Alleen de weg naar die einddoelen verschilt. We zouden kunnen bekijken of iets dergelijks haalbaar is voor onze methode.

5.2.4 Externe deskundigen

Zowel uit de reactie van Marianne Verhallen als die van Josée Coenen, blijkt dat woordenschatonderwijs staat of valt met een goede, bij de doelgroep aansluitende didactiek. Wat betreft de taalmethode doen zij allebei geen uitspraak voor of tegen een bepaalde methode. Marianne Verhallen geeft aan dat een school de meest passende methode moet kiezen, maar dat het voornamelijk gaat om de leerkrachtvaardigheden. Josée Coenen vindt als aanvulling op welke methode dan ook een specifieke NT2-didactiek noodzakelijk.

5.2.5 Conclusie eerder woordenschatonderzoek

De collega die het vorige schooljaar voor haar LIO-scriptie op een andere Piramidelocatie een woordenschatonderzoek heeft gedaan, heeft toen eerst naar aanleiding van gesignaleerde achterstanden een nulmeting gedaan. Vervolgens heeft ze enkele interventies gepleegd (invoeren van plaatjes en afbeeldingen bij de doelwoorden, woordschriftjes) en tenslotte een eindmeting gedaan.

Conclusie na de eindmeting was een beduidend beter resultaat van het onderdeel woordenschat van de methode.

Geopperde discussie toen was, dat het taalaanbod woordenschat van Taal in Beeld niet goed leek aan te sluiten bij de populatie.

Ik vraag me dat af, ik denk dat het niet zozeer het taalaanbod is als wel de woordenschatdidactiek. En daar kunnen we wat aan doen!

Na haar onderzoek is o.a. begonnen met verdieping van het taalaanbod d.m.v. afbeeldingen bij zoveel mogelijk nieuwe woorden te zoeken.

Na de constatering dat het softwareprogramma Woordenschat Taal/Lezen niet aanwezig was, is dat aangeschaft voor alle drie locaties.

Volgens mij zijn dit inderdaad prima aanpassingen om het woordenschatonderwijs ook op onze locatie mede een impuls te geven, maar zoals eerder gesteld: het staat of valt met **de didactiek**.

5.3 Conclusie

Kortom, zoals hierboven al in de aparte paragrafen hier en daar geconcludeerd, denk ik dat we tot de volgende slotsom kunnen komen, als we de bevindingen van het praktijkonderzoek afzetten tegen de theorie:

- De woordenschatdidactiek van de methode Taal in Beeld schiet te kort (er wordt o.a. minder dan één uur per week aandacht aan woordenschat besteed, de viertakt (voorbewerken, semantiseren, consolideren, controleren) komt niet altijd goed uit de verf)
- Een specifieke NT2 didactiek ontbreekt (geen extra stappen bij het semantiseren). Taal in Beeld is nl. net als alle andere moderne methodes een zgn. “geïntegreerde methode” zonder aparte NT2 leerlijn.
- De wil om extra aandacht aan woordenschat te besteden is aanwezig bij mijn collega's

5.4 Discussie

N.a.v. het vorige onderzoek van mijn collega, was al duidelijk dat het werken met afbeeldingen en woordschriftjes van toegevoegde waarde was voor de woordenschat.

Vraag is alleen, of het zinvol is met dergelijke losse interventies te starten zonder eerst als team voor een gezamenlijke aanpak/didactiek te kiezen.

En waar kiezen we dan voor: Met woorden in de weer (*van den Nulft & Verhallen, 2009*), Zien is snappen (*Coenen & Heijdenrijk, 2010*), Pratend en lezend woorden leren (*Filipiak, e.a., 2009*) of nog wat anders?

En is daar evt. nog scholing voor nodig om ons dat eigen te maken?

5.5 Vervolgonderzoek

Wij zullen denk ik, voordat wij onze strategie bepalen bij ons op school, de diverse aanpakken / didactiek onder de loep moeten nemen. Op basis daarvan zullen wij dan onze richting moeten bepalen.

Terwijl ik in de eindfase van mijn onderzoek zat, kwam ik via Josée Coenen in contact met een dame, die onlangs is afgestudeerd aan de Rijksuniversiteit Groningen en haar master Applied Linguistics heeft gehaald. In het kader daarvan heeft zij stage gelopen bij het onderwijsadviesbureau 'Onderwijs maak je samen'. Daar heeft drs. Paul Filipiak op basis van de woordenschataanpak van Isabel Beck e.a. (2002) een cursus voor docenten ontwikkeld (2009) op het gebied van woordenschatonderwijs "Pratend en lezend woorden leren".

Deze theorie heb ik helaas niet meer mee kunnen nemen in dit onderzoek, hoewel hij wel degelijk interessant is voor onze afweging bij de uiteindelijke keuze van een aanpak / didactiek!

Persoonlijk zou ik de aanpak 'Pratend en lezend woorden leren' en de aanpak 'Zien is snappen' nog verder willen onderzoeken op inzetbaarheid en/of haalbaarheid.

5.6 Aanbevelingen

- 1) Eerder genoemde interventies zijn prima, maar moeten ingebed worden in een totaalaanpak. Ik zal een aantal suggesties als bijlage toevoegen – **zie bijlage 6**. Sowieso moet het softwareprogramma Woordenschat Taal/Lezen structureel in alle groepen toegepast gaan worden (daar is inmiddels mee gestart).
- 2) Vervolgonderzoek is nodig voor wat betreft een **passende didactiek** voor onze school. We zullen hierbij moeten onderzoeken en uitproberen welke aanpak het best bij onze methode past en tegelijkertijd bij onze leerkrachten.
- 3) Wij kunnen alvast het taalaanbod versterken door bijv. bij het semantiseren en consolideren gebruik te maken van:
 - woordschriftjes
 - afbeeldingen

- woordmuur
 - woordspelletjes
- 4) Wij moeten ons woordenschat onderwijs inbedden in alle onderwijsactiviteiten, dus niet alleen bij taallessen aandacht besteden aan woordenschat, maar vooral ook onderdeel maken van Begrijpend lezen en van de zaakvakken.

Met andere woorden, we zijn er nog niet. Het zal nog de nodige inspanningen vergen om tot de voor ons passende aanpak te komen.

Hoofdstuk 6

Evaluatie

Als ik terugkijk op de afgelopen maanden en op mijn onderzoek kan ik zeggen dat ik daar absoluut wijzer van geworden ben. Of mijn school er wijzer van wordt en evt. wat met mijn aanbevelingen kan en wil doen, dat zullen we beleven...

Alleen al het theorieonderzoek heeft mij zoveel informatie opgeleverd, dat ik in het begin nauwelijks wist wat wel en niet mee te nemen in mijn afwegingen. Op het theorieonderzoek heb ik mij dan ook behoorlijk verkeken. Als je alleen al kijkt naar mijn literatuurlijst en je beseft dat ik de meeste boekwerken ook daadwerkelijk helemaal doorgespit heb, kun je je voorstellen dat dat behoorlijk wat tijd in beslag heeft genomen.

Het heeft me echter wel weer even met mijn neus op de woordenschatfeiten gedrukt. Natuurlijk had ik ooit op de Pabo een module woordenschat en NT2 (inderdaad van Josée Coenen) gevolgd, maar de theorie daarvan is zo ver gezakt, dat hij in de praktijk ver te zoeken is.

Dat is ook iets wat door het praktijkonderzoek duidelijk werd: mijn collega's geven met al hun ziel en zaligheid en met veel plezier les, willen uiteraard het beste uit hun leerlingen halen, maar de praktijk met zijn roosterdruk en tijdgebrek heeft hen toch behoorlijk ingehaald.

Waar ik al gauw achter kwam is, dat het gaat om bewustwording van je didactiek, oftewel, zoals in een of andere commercial wordt gesteld: "waar zijn wij nou helemaal mee bezig???"

Mijn onderzoekonderdelen in de praktijk zijn uitermate plezierig verlopen, mede dankzij de welwillende medewerking van mijn twee collega's van groep 4 en groep 5. Bij beiden heb ik een woordenschatles mogen observeren en dat leidde tot de conclusie, dat er inderdaad keurig volgens de handleiding wordt lesgegeven, maar

– hoewel de handleiding stelt uit te gaan van de viertakt – de viertakt toch niet helemaal uit de verf komt.

En met diezelfde twee collega's heb ik een gesprek gehad, waarin zij hun mening konden ventileren omtrent methode, praktijk en toetsen. Wat betreft hun eigen visie kwam naar voren dat beiden toch eigenlijk wel wat meer aandacht/ondersteuning zou willen geven aan woordenschat.

Ik denk inderdaad dat het door de drukke praktijk van alle dag komt, het feit dat er nog meer van je gevraagd wordt, dat men niet elke woordenschatles extra ondersteunend materiaal voorhanden heeft.

Beide collega's waren tevens bereid in hun groep de Cito M-toets Woordenschat af te nemen, omdat we graag wilden weten hoe de stand van zaken nu is (na een aantal jaren zonder Cito Woordenschat), hoe het gesteld is met het niveau woordenschat van de leerlingen om dat te vergelijken met het landelijk gemiddelde.

Daarnaast had ik toegang tot hun registraties van de methodetoetsen en kon ik daarna van alle toetsen de uitslagen in een schema zetten.

Met die resultaten was ook gelijk aangetoond dat het bij ons op school inderdaad magertjes gesteld is met de woordenschatontwikkeling.

Ook mijn nieuwe collega, die vorig jaar dat andere woordenschatonderzoek had gedaan, heeft van harte meegewerkt door haar gegevens en haar scriptie beschikbaar te stellen.

N.a.v. haar onderzoek is geloof ik hier en daar al wel begonnen met enkele interventies in te voeren, als plaatjes en woordschriftjes. Ik hoop dat we n.a.v. mijn onderzoek dat nu ook *gezamenlijk* gaan afspreken en afstemmen om op die manier tot een goede strategie en de juiste aanpak.

Om een mening van een externe deskundige mee te kunnen nemen, heb ik zowel Marianne Verhallen als Josée Coenen via e-mail benaderd. Dat heb ik pas in april gedaan, nadat ik het meeste van mijn praktijkonderzoek achter de rug had en dat had ik bij nader inzien beter eerder kunnen doen. Want n.a.v. het e-mail contact met Josée kwam ik weer in contact met een dame die is afgestudeerd in Applied

Linguistics en die veel weet van (want stage gelopen bij) drs. Paul Filipiak c.s. en zijn cursus “Pratend en lezend woorden leren”, die hij heeft ontwikkeld op het gebied van woordenschatonderwijs. Daar had ik dan meer informatie over kunnen inwinnen en dat mee kunnen nemen in mijn theorieonderzoek.

Maar goed, je moet ook nog wat te wensen over houden... dus dat kan mooi mee in het vervolgonderzoek!

En ik moet zeggen, dat ik het heel plezierig vond dat zowel Marianne Verhallen als Josée Coenen de moeite hebben genomen serieus te reageren op mijn verzoek.

Ik denk dat het ook een goed idee is om – als wij weten welke kant we op gaan met ons woordenschatonderwijs of als we ons eerst nog meer willen verdiepen in de verschillende mogelijkheden – die contacten aan te houden.

Waar ik zelf nog wel benieuwd naar ben, is waarom er tegenwoordig eigenlijk alleen geïntegreerde taalmethodes zijn en de taalmethodes niet meer, als voorheen, een aparte NT2-lijn ernaast hebben.

Al met al heeft dit onderzoek tot nu toe mij een aardig beeld opgeleverd van de huidige stand van zaken bij ons op school gerelateerd aan een behoorlijk stuk theorie. Ik hoop en verwacht dat dit een mooi uitgangspunt is voor de verdere ontwikkeling van ons woordenschatonderwijs in de toekomst.

Literatuurlijst

- Appel, R., F. Kuiken & A. Vermeer (1996), *Nederlands als Tweede taal in het basisonderwijs*, Meulenhof educatief Amsterdam
- Beck, I., M. McKeown & L. Kucan (2010), *Veel gestelde vragen over woordenschatonderwijs*.
- Beek, W. van & M. Verhallen (2004), *Taal een zaak van alle vakken*, Coutinho Bussum
- Bonset, H. & M. Hoogeveen (2010), *Woordenschatontwikkeling in het basisonderwijs, een inventarisatie van empirisch onderzoek*, SLO Enschede
- Coenen, J., (2004), *Deugen de nieuwe taalmethodes voor tweetalige leerlingen?*, artikel TooN oktober 2004
- Coenen, J. & M. Heijdenrijk (2010), *Zien is snappen*, Bazalt/HCO
- Filipiak, P., J. Schoenmaekers, W. Jenniskens & J. Raemaekers (2009), *Pratend en Lezend Woorden Leren*, Onderwijs Maak Je Samen
- Haan, B. de & A. van Veen (2010), *Spelenderwijs consolideren*, artikel Praxisbulletin 28, oktober 2010
- Kienstra, M. (2003), *Woordenschatontwikkeling – werkwijzen voor groep 1-4 van de basisschool*, Expertisecentrum Nederlands
- Kooreman, H. (2002), *Woordenschatkamer*, Wolters-Noordhoff bv Groningen
- Nulft, D. van den & M. Verhallen (2009), *Met woorden in de weer*, Coutinho Bussum
- Nijmeegse Werkgroep Taaldidactiek (1992), *Taaldidactiek aan de basis*, Wolters-Noordhoff Groningen
- Schrooten, W. & A. Vermeer (1994), *Woorden in het basisonderwijs, 15.000 woorden aangeboden aan leerlingen*, Tilburg

Taal in Beeld – algemene handleiding en verantwoording methode, Zwijssen

Verhallen, M. (2009), *Meer en beter woorden leren*, brochure Projectbureau Kwaliteit PO-Raad Utrecht

Verhallen, M. & R. Schoonen (1998), *Wat weten kinderen van woorden?*, artikel TooN december 1998

Verhallen M. & S. Verhallen (1994), *Woorden leren woorden onderwijzen*, CPS Hoevelaken

Verhallen, M. & R. Walst (2001), *Taalontwikkeling op school*, Coutinho Bussum

Woordenschattoetsen (2009), Cito Volgsysteem (LOVS), Arnhem

Geraadpleegde sites:

www.taalpilots.nl

www.SLO.nl

www.watenhoe-nt2.nl

www.onderwijsmaakjesamen.nl

[illegible]

ANALYSE WOORDENSCHATONTWIKKELING IN TAALMETHODES

(www.taalpilots.nl)

TOPPRIORITEIT	Taal leesland	Taal in Beeld	Zin in Taal	Taalverhaal	Taal actief	Taaljournaal	Taal op maat
Aanbod methode							
per week minimaal één uur woordenschatlessen voor alle leerlingen	+	-	+	+	-	-	+
per week minimaal één uur extra woordenschat-onderwijs voor leerlingen met een te kleine woordenschat	+	+	+	+	+	+	-
bij iedere les aandacht voor woordenschat	-	-	-	±	-	±	±
per week minimaal 10 nieuwe (voor de leerlingen onbekende) woorden	-	+	+	+	+	+	-
doelwoorden komen herhaald terug in volgende lessen	±	±	+	+	+	+	±
woorden aanbod in netwerkstructuur	+	+	±	±	±	±	+
ondersteunende software voor de leerlingen	-	+	+	+	+	+	+

PRIORITEIT	Taal leesland	Taal in Beeld	Zin in Taal	Taalverhaal	Taal actief	Taaljournaal	Taal op maat
Aanbod methode							
aandacht voor woordleerstrategieën	+	+	+	+	+	+	+
aandacht voor woordonthoudstrategieën	+	+	+	+	-	+	-
handreikingen voor gevarieerde consolideer-oefeningen	+	+	+	±	+	+	-
concrete handreikingen voor controle van beheersing van de aangeboden woorden	±	±	+	+	+	+	±
digibordsoftware voor de woordenschatlijn	+	+	+	+	+	-	+
concrete handreikingen voor leerkrachtgestuurde semantisering	+	+	+	+	+	+	±
gevarieerd aanbod van woordsoorten	+	+	+	+	+	+	-
verwijzing naar software vermeld bij iedere lesbeschrijving	-	+	±	+	-	-	-

HEEL BELANGRIJK	Taal leesland	Taal in Beeld	Zin in Taal	Taalverhaal	Taal actief	Taaljournaal	Taal op maat
Aanbod methode							
handreikingen voor visualisatie van woorden in de klas	+	+	+	+	+	+	+
suggesties voor leerlingen die uitvallen bij het verwerven van een adequate woordenschat	+	+	+	+	+	+	+
woorden van de lijn woordenschat komen terug bij de woorden van de spellingleerlijn	-	-	-	±	±	±	-
suggesties om het woordbewustzijn bij leerlingen te stimuleren	+	+	+	±	±	+	-
BELANGRIJK							
suggesties voor het thuis oefenen van de woorden	-	-	+	-	-	-	-
woorden worden aangeboden vanuit een betekenisvolle context	+	+	±	±	+	+	+
OOK RELEVANT							
methode is niet ouder dan 8 jaar	+	+	+	+	+	+	+

Aandachtspunten observatie woordenschatles

datum observatie	
instructie / uitleg	- directief - interactief
organisatie en differentiatie	- begeleid leren (klassikaal) - samenwerkend leren (in groepjes) - individueel leren (zelfstandig werken)
materiaal	- taalboek - werkboek - taalschriftje - afbeeldingen - woordkaarten
lesdoelen	- doel(en) van de betreffende les
verloop volgens handleiding	- op verkenning - uitleg - aan de slag - terugkijken
randvoorwaarden	- tijdstip - beschikbare tijd - sfeer (rust, onrust, concentratie)

Leidraad / vragen interview collega's

Mening / ervaring met de methode Taal in Beeld
en dan specifiek m.b.t. woordenschatonderwijs:

- taalaanbod/woordselectie
- toetsen
- lesorganisatie
- instructie
- software
- kanttekeningen / opmerkingen?

Cito-woordenschat M4 en M5:

- reactie resultaten
- wat kunnen we hieraan doen

e-mail berichten aan/van externe deskundigen:

Aan: Marianne Verhallen
Van: joucka@piramide-haarlem.nl

In het kader van mijn praktijkonderzoek voor de opleiding MSEN ben ik benieuwd naar uw mening over de taalmethode Taal in Beeld en dan met name t.a.v. het onderdeel woordenschat. Ik heb inmiddels een groot deel van de uitgebreide literatuur, die er bestaat over het fenomeen woordenschat, woordenschatontwikkeling en woordenschatonderwijs, bestudeerd. Ook de eigen taalmethode Taal in Beeld heb ik uitgedaan, woordenschatlessen ervan geobserveerd, resultaten in kaart gebracht, interviews met leerkracht gehouden, etc. Mijn onderzoek is met name een praktijkonderzoek op de eigen school, waarmee ik hopelijk straks een aantal aanbevelingen kan doen richting team en directie ter verbetering van het woordenschatonderwijs, aangezien zowel de methodetoetsen als de Cito-toets erg laag uitkomen. Vraag en twijfel, die nu bij dit onderzoek naar boven komt, is of wij op school eigenlijk wel een geschikte taalmethode hebben voor onze doelgroep (NT2), met name waar het het woordenschatonderwijs betreft. In dat kader ben ik nieuwsgierig en op zoek naar de mening van een deskundige, niet zozeer als antwoord op mijn onderzoeksvraag, als wel als mogelijke aanvulling en onderbouwing om een gefundeerd en zo compleet mogelijk beeld neer te zetten. Ik ben benieuwd naar uw reactie.

Van: Marianne Verhallen

Het heeft even geduurd, maar de agenda is zo vol. Wat goed dat je zo'n belangrijk onderwerp als woordenschat hebt gekozen. De methodes geven niet veel goede didactiek, men zegt wel dat de viertakt gehanteerd wordt, maar in de praktijk zie je daar niet veel van terecht komen. Zoals je uit ons boek kunt halen zijn wij erg op de vaardigheden van de leerkracht. Ik denk (en het is bekend dat dat het meest effectief is) dat leerkrachten vooral uit de teksten die ze gaan behandelen woorden moeten selecteren en de vaardigheden verwerven om dat effectief en kort aan te bieden. Op onze getrainde scholen (zie de voorbeelden van good practice van de Inspectie) zie je dat daar de meeste winst mee te behalen is. Wat betreft taalmethodes: ik adviseer scholen altijd om te kiezen wat het beste past. Het ontloopt elkaar niet veel. Het gaat vooral dus om goede training van de leerkrachten. In het boek Met woorden in de Weer en op de site (zie bij publicaties en bij resultaten) kun je daar veel informatie over vinden.

Veel succes met de studie,

Aan: Josée Coenen
Van: joucka@piramide-haarlem.nl

(Eerste berichtje via de website www.watenhoe-nt2.nl):
Ik ben in het kader van mijn master SEN praktijkonderzoek benieuwd naar uw mening over de taalmethode Taal in Beeld en dan met name t.a.v. het onderdeel woordenschatontwikkeling. Ik was op zoek naar uw artikel uit ToonN ("Deugen die taalmethodes..."), maar kon het niet op internet vinden. Ik heb trouwens in 2002 nog de module NT2 op de Ipabo bij u gevolgd.
Ik kijk uit naar uw spoedige reactie.

Van: Josée Coenen

Het artikel uit ToonN kun je wellicht via het CPS verkrijgen.
Over mijn mening: die doet er niet zoveel toe. Jij kunt op basis van o.a. de module Nt2 wel feiten naast elkaar zetten, met vragen als:

- Waar bestaat woordenschat uit?
- Waar bestaat dan de woordenschat uit Taal in Beeld uit?
- Op welke manier wordt het aangeboden?
- Is er rekening gehouden met de behoeftes van de doelgroep?
- Hoe is de doelgroep geformuleerd?

Aan: Josée Coenen
Van: joucka@piramide-haarlem.nl

Bedankt voor je reactie. De vragen die je opwerpt, heb ik uiteraard bestudeerd in de uitgebreide literatuur die er bestaat over het fenomeen woordenschat, woordenschatontwikkeling en woordenschatonderwijs. Ook de eigen methode Taal in Beeld heb ik uitgedokterd, woordenschatlessen ervan geobserveerd, resultaten in kaart gebracht, interviews met leerkrachten gehouden, etc.
Mijn onderzoek is met name een praktijkonderzoek op de eigen school, waarmee ik hopelijk straks een aantal aanbevelingen kan doen richting team en directie ter verbetering van het woordenschatonderwijs, aangezien zowel de methodetoetsen als de Cito-toets erg laag uitkomen.
Vraag en twijfel, die nu bij dit onderzoek naar boven komt, is of wij op school eigenlijk wel een geschikte taalmethode hebben voor onze doelgroep (NT2), met name waar het het woordenschatonderwijs betreft.
In dat kader ben ik (nog steeds) benieuwd naar de mening van een deskundige, in die zin doet jouw mening er voor mij wel degelijk toe. Dus niet zozeer als antwoord op mijn onderzoeksvraag, als wel als mogelijke aanvulling om een gefundeerd en zo compleet mogelijk beeld neer te zetten. Vandaar.
Ik ga verder op zoek naar je artikel bij het CPS.

Van: Josée Coenen

Even snel:

- Bekijk bij de woordenschat het onderscheid tussen inh. en fw.: wat doet de methode?
- De behoefte van anderstaligen zijn anders dan die van Nederlandstalige kinderen (T2-verwerving versus T1-verwerving).
- De didactische stappen bij de oefeningen (meestal stap 4) – men gaat uit van de taalintuïtie... die hebben ze niet.

Vergelijk evt. de inhoud van Zien is Snappen. Die is voorwaardelijk voor de hogere groepen, Je kunt een vergelijking maken tussen wat ik doe in ZiS met bijv. scheidbare werkwoorden en een oefening uit Taal in Beeld laten zien...

Conclusie: een aparte T2-methode of oefeningen is/zijn noodzakelijk want voorwaardelijk voor T2-kinderen.

Een moedertaalmethode kan per definitie niet volstaan voor anderstalige kinderen omdat deze niet over moedertaalintuïtie beschikken. Een moedertaalmethode die zegt ook voor T2-kinderen geschikt te zijn: die moet je bekijken op de omschrijving van T2-kinderen: wat zijn dat?

Op de behoeftes op de taalinhoud: woordenschat alleen is te weinig – taal bestaat uit klankleer, vormleer, zinsbouw, semantiek en pragmatiek... en tot slot de didactiek... (de stappen).

Volgende week kan ik je wel een kopie van het artikel opsturen.

Tot zover.

Aan: Josée Coenen

Van: joucka@piramide-haarlem.nl

Wederom dank voor je reactie. Ik zal me nog verder verdiepen in de NT2-didactiek.

En ik houd me aanbevolen voor een kopie van je artikel, want vooralsnog is het onvindbaar (ook bij het CPS).

SPELENDERWIJS CONSOLIDEREN

Ideeën voor woordspelletjes

Om woordenschatontwikkeling te bevorderen is het belangrijk dat de nieuwsgierigheid van kinderen naar woorden wordt gestimuleerd. Een van de manieren om dit te doen is door op een speelse manier dagelijks met woorden bezig te zijn. Hier volgt een aantal spelletjes en activiteiten verzameld uit de praktijk waarbij leerlingen met woorden aan de gang gaan.

(www.taalpilots.nl/kwaliteitskaart, 2009)

Galgje

Dit kan op verschillende manieren: de leerkracht speelt met een doelwoord 'galgje' tegen de klas. Ook kan een leerling op het bord 'galgje' spelen tegen de klas. Maar het kan ook in tweetallen, zodat alle leerlingen tegelijkertijd aan de gang kunnen gaan.

Woorden doorfluisteren

Woord of zin doorfluisteren. Een variant is dat alle leerling na het doorfluisteren een tekeningetje van het woord maken. Heeft iedereen hetzelfde getekend?

Samen zinnen maken

De leerkracht begint met het eerste woord en schrijft dit op. Daarna mogen de kinderen achtereenvolgens een woord toevoegen, de leerkracht schrijft het er telkens bij. Het moet wel een goede zin blijven.

Associëren

Waar denk je aan bij het woord ...? Bij een woord heel snel associaties maken.

Sorteren

Leerlingen sorteren een serie woorden in rijtjes die 'bij elkaar horen'. Ze mogen zelf criteria bedenken waarop ze sorteren. Bijvoorbeeld: doewoorden, woorden die gevoel uitdrukken, woorden waar je 'de' voor kan zetten, woorden die vrolijkheid uitdrukken, deftige of ordinaire woorden, etc.

Welk woord hoort er niet bij?

Rijen met woorden, die met elkaar te maken hebben. Eén woord hoort er niet bij, Welk woord? Waarom hoort het er niet bij?

Combineren Woorden uit twee rijen combineren tot samengestelde woorden: Broek – zak, maan – licht, fietsen – rek
Wat hoort bij elkaar? Maak een set van woordkaartjes en plaatjes. Welk plaatje en woordkaartje horen bij elkaar?
Woordenmemory De leerkracht maakt een set kaartjes. Op de helft van de kaartjes worden woorden geschreven. Op de andere helft van de kaartjes wordt een plaatje van de woorden geplakt (makkelijke variant) of wordt een definitie van het woord geschreven. Tijdens het spel liggen de kaartjes met de achterkant naar boven. De leerlingen draaien om de beurt twee kaartjes om en zoeken naar kaartjes die bij elkaar horen. Wie de meeste heeft, heeft gewonnen. (dit is een spel voor kleine groepen van 2 – 5 leerlingen)
Het woord in een zin Zinnetjes maken met een bepaald woord. Wie maakt de langste zin met het woord? Wie maakt een zin waaruit duidelijk wordt wat het woord betekent?
Het woord niet gebruiken Een afbeelding beschrijven zonder het woord te noemen.
Rugschrijven Kinderen schrijven een woord van de woordmuur op elkaars rug. Wie raadt het woord?
Maak het af Onvolledige woorden verder invullen zoals bijvoorbeeld ‘b..r’ Meerdere oplossingen zijn mogelijk: beer, bier, boor, buur, boer. Kennen we de woorden?
Pictionary, woorden tekenen Teken een woord, de anderen raden wat het is.
Woord raden door vragen stellen Eén van de leerlingen neemt een woord in gedachten, de andere leerlingen stellen vragen, die alleen met ‘ja’ en ‘nee’ mogen worden beantwoord. Door het stellen van vragen probeert de groep erachter te komen om welk woord het gaat.

Nuttige voorwerpen Leerlingen ‘het nuttigste voorwerp dat thuis wordt gebruikt’ mee laten nemen naar school en laten vertellen wat het is en waarom dit voorwerp is gekozen.
Woorden gebruiken in een verhaal Leerling vertelt gedurende een minuut een verhaaltje waarbij hij/zij zo veel en vaak mogelijk de woorden van het bord gebruikt. De kinderen van de klas tellen hardop mee als een woord gezegd is.
Woordbingo De leerkracht heeft een set enkele kaartjes van de te leren woorden (ong. 20). Op het bord staan de te leren woorden geschreven. De leerlingen schrijven op een blaadje 5 doelwoorden, die ze zelf mogen kiezen. De leerkracht kiest willekeurig een kaartje uit de stapel en leest de betekenis voor (c.q. wijst het aan, doet het voor). De leerlingen moeten de woorden herkennen en aanstrepen als dat woord op hun blaadje staat. Welke kinderen hebben als eerste alle woorden aangestreept? Die mogen BINGO roepen.
Kruiswoordpuzzels Bestaande kruiswoordpuzzels voor kinderen laten maken of zelf een kruiswoordpuzzel maken.
Woordzoekers Bestaande woordzoekers voor kinderen laten maken of zelf een woordzoeker maken. Zinnen maken met de woorden die je in de woordzoeker gevonden hebt.
Bijzonder schrijven Schrijf het woord op een speciale manier op, zodat de betekenis duidelijk wordt Bijvoorbeeld sch✂er p→ euro muz♫k
Gedichtje maken rond woordschema's die al in de groep hangen. Bijv. rond de woordparachute: ogen dicht, een woord bedekken, welk woord zit er niet meer bij?
Wat is het, wat kan je er mee doen? Een voorwerp op de ‘verteltafel’ leggen en de leerlingen uitnodigen om erover te vertellen.
Welke kaartjes horen bij elkaar? Maak setjes kaartjes; het woord en een plaatje van het woord, of het woord en een definitie van het woord. Deel de kaartjes uit; iedere leerling krijgt 1 kaartje.

Leerlingen die kaartjes hebben die bij elkaar horen moeten elkaar opzoeken. Voor deze activiteit kunnen de kaartjes van het woordenmemory gebruikt worden.
Woordencollage Een collage maken met woorden en afbeeldingen gericht op een bepaald onderwerp of thema.
Flitsen Maak een set met kaartjes waarop plaatjes van woorden: de kaartjes snel laten zien en dan wegdraaien. Welk woord heb je gezien?
Ik ga op vakantie en neem mee... Herhalen van de woorden van de voorgangers en zelf een nieuw woord toevoegen.
Wat is het verschil? De leerkracht noemt twee voorwerpen die op elkaar lijken en vraagt aan de leerlingen: "Wat is het verschil tussen een glas en een kopje?" (bijv.)
Woordspin Op een groot vel papier dat aan de muur gehangen wordt wordt een aantal woorden dat bij elkaar hoort geschreven. De leerkracht kan er zo nu en dan aan refereren.
Waslijn Een aantal te leren woorden wordt duidelijk op kaarten geschreven. Op de achterkant staat de betekenis of is een plaatje geplakt. De kaarten worden met knippers aan een waslijn in de klas gehangen.
Invuloefening De leerkracht schrijft een aantal zinnen op papier waarin de leerlingen de juiste woorden in moeten vullen.
Maak een rap Met de woorden van de woordmuur. Studeer die met de hele groep in.
Kaartje hangen De leerkracht heeft een enkele set kaartjes met daarop de woorden geschreven. De leerlingen moeten de kaartjes bij de goede voorwerpen in de klas leggen. De leerkracht kan ook enkele leerlingen naar voren roepen die d.m.v. pantomime een bepaald gevoel uitdrukken. Ook daar kan een leerling de juiste kaart bij hangen.

Wat zijn de moeilijkste – makkelijkste woorden van deze week? Ga samen de moeilijkste woordjes stampen. Welk duo kent het eerst het eigen rijtje?
Husselen Letterkaartjes door elkaar op tafel leggen. Welke woorden kunnen we met deze letters maken?
Vragenspel De leerkracht vraagt bij een woord aan de leerling: “Wat kan je doen met...?”
Woordenschrift In halve schriftjes noteren de leerlingen per bladzijde bovenaan een woord (zelfstandige naamwoorden altijd met lidwoord!). Ze schrijven er de betekenis onder, maken een bijbehorende tekening of zoeken bijbehorende plaatjes.
Rijmen De leerlingen moeten zoveel mogelijk rijwoorden maken met een door de leerkracht gegeven woord.
Mijn eigen woordendoosje Leerlingen verzamelen uit teksten die ze lezen woorden die ze mooi, bijzonder of moeilijk vinden. Ze schrijven de woorden op en stoppen ze in hun eigen woordendoosje. Leerlingen praten met elkaar over de woorden in hun doosje. De leerkracht besteedt klassikaal aandacht aan de woorden in de doosjes.

Consolideren:

- hoe vaker hoe beter
- veel, gevarieerd en speels herhalen
- zichtbaar maken van woorden

(praxisbulletin okt. 2010)

Ook hierin nog een aantal spelletjes en consolideeroefeningetjes die ik mee kan nemen als aanvulling op de aanbevelingen.